

Barbara Madéja

"Podbój Peru", William Hickling
Prescott, tłum. F. Bartkowiak,
Warszawa 1971 : [recenzja]

Collectanea Theologica 43/4, 187-188

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

powstałymi na etnicznym podłożu papuaskim (które prowadził również Polak, profesor UJ —Tadeusz Milewski) oraz najnowsze badania archeologiczne, wykorzystujące metodę datowania przedmiotów za pomocą promieniowania kobaltu C_{14} (prace E. Emory'ego i H. Sinoto; R. Greena i R. Suggsa oraz C. Smitha) autor zestawia etnogenetyczne ustalenia praojczyzny Polinezyjczyków.

Ostatni rozdział poświęcony jest obrazom współczesnego życia Polinezji, ruchom migracyjnym na wyspach archipelagu oraz formowania się głównych grup religijnych w tej części kontynentu.

Duży jest udział misjonarzy (przede wszystkim francuskich, również i angielskich) w historii nowożytnej społecznego i kulturowego kształtowania się Polinezji; wkład ich znajdują zainteresowani na kartach tej ciekawej książki.

Pracę uzupełniają liczne fotografie autora i 4 mapki.

Książka napisana przez skrupulatnego badacza dawnych kultur, zbieracza legend, scen z życia wyspiarzy, muzyki i pieśni może stanowić wzór popularyzacji etnografii i antropologii kulturowej. Oby jak najszybciej ukazały się dalsze tego typu prace.

Barbara Madéja, Warszawa

Wiliam Hickling PRESCOTT, *Podbój Peru*, tłum. F. Bartkowiak, Warszawa 1971, Państwowy Instytut Wydawniczy, s. 519.

Inkowie, lud z obszaru środkowokanadyjskiego, przebywali na terenach obecnego Peru już w XII—XIII w. W okresie swego rozkwitu państwo Inków obejmowało ogromne obszary (dzisiejsze tereny Peru, Ekwadoru, Boliwii, część Chile i Argentyny). Odkrycie państwa Inków, jego gwałtowny i brutalny podbój wstrząsnęły Europą. Od 1534 roku we Włoszech, Niemczech i Francji krążyły raporty i pisma oraz wieści, przedstawiające Peru, jego bogactwa i fantastyczny okup zapłacony Pizarrowi przez króla Inków. Wyraz „inka” można więc tłumaczyć: władca lub arystokrata. Dzisiaj wyraz ten, zarówno w formie rzeczownikowej i urobionych od niego przymiotników oznacza wszystko, co odnosi się do historii czy kultury dynastii Inków oraz do ludu, nad którym ona panowała.

Wiele publikacji i książek w naszym piśmiennictwie usiłuje wywołać z zapomnienia ciekawą kulturę Inków; Toynbee przyznaje jej miejsce wybrane wśród swoich dwudziestu i jednej oryginalnych kultur. Niezwykle żywy rozwój etnologii pozwala nam dzisiaj badać fakty, znane od dawna, w nowym świetle. W ciągu 20 lat archeologia podważyła wszystkie nasze dotychczasowe pojęcia o początku i rozwoju kultur peruwiańskich. Studiowanie tekstów o charakterze administracyjnym okazuje się często bardziej owocne od egzegezy prac klasycznych o państwie Inków, czego doskonałym przykładem jest omawiana książka.

Historia peruwiańskich Indian obejmuje dwa okresy: właściwych Inków, który kończy się w XVI w. i okres Indian Quechuas [nazwa nadana przez misjonarzy językowi], który trwa dotychczas i skończy się dopiero wówczas, kiedy Indianie trzech krajów andyjskich zmieszają się całkowicie z ludnością pochodzenia hiszpańskiego.

Historia konkwisty Peru W. H. Prescottta, traktująca o pierwszym okresie historii Inków, ukazała się ponad 100 lat temu (1847 rok). Od tej pory ukazało się ponad siedem jej wznowień. Należy ona do klasycznych pozycji w studiach nad dawną, bogatą i niezwykłą kulturą Peru. Nietypowe są okoliczności powstania omawianej monografii. Jej autor, prawnik i historyk, wskutek utraty wzroku zrezygnował z zawodu adwokata, poświęcając się pracy naukowej. Zainteresowania (szczególnie dziejami starożytnych państw Ameryki przedkolumbijskiej — Meksyku i Peru oraz historią konkwisty i jej skutkami dla ludności i kultury tego obszaru), pasja badawcza i niezależność

finansowe Prescottta sprawiły, że przy pomocy lektorów i posługując się wyłącznie specjalnym przyrządem pisarskim wydał w 1843 roku słynne dzieło „*History of the Conquest of Mexico*”, a po czterech latach prezentowaną książkę (wcześniej jeszcze wydał dzieło: *Panowanie Ferdynanda i Izabeli*).

W. Prescottt (1796—1859) czerpie źródła przede wszystkim ze spoczywających od wieków w zapomnieniu manuskryptów. Autorzy ich byli najczęściej uczestnikami lub świadkami opisywanych wydarzeń. Wydobywając z nich, z rzadko spotykaną wnikliwością, selekcją i talentem syntezy, znamienne szczegóły, nadaje ukazywanej przez siebie wizji tych barwnych, zakłamanych i okrutnych czasów i ludzi niezwykłą plastykę. Wskrzeszony zostaje przed czytelnikiem obraz zniszczonej i skazanej na zagładę przez najeźdźców kultury Inków.

W swojej pracy Prescottt posługuje się terminologią charakterystyczną dla dziewiętnastowiecznych ewolucjonistycznych teorii w etnografii. Uwzględnia koncepcje ewolucjonistyczne [z podziałem poziomów rozwoju L. H. Morgana i F. Engelsa], często nie doceniając dziejomu rozwoju ludów podbijanych przez Inków lub przeceniając osiągnięcia „Synów Słońca”. Odwoływanie się do koncepcji frenologii, jako argumentu uzasadniającego rzekomą wyższość umysłową szlachty Inków, jest błędem; inne mamy dzisiaj wiadomości o układzie stosunków społeczno-politycznych [szczególnie w kwestii sądownictwa i podziału funkcji w administracji dawnego Peru].

Część pierwsza książki, omawiająca pochodzenie cywilizacji peruwiańskiej, nasuwa wiele analogii z dziejami narodów na Wschodzie, szczególnie zaś z historią Azteków. Wielość różnego rodzaju „podobieństw kulturowych” wywoływała falę różnorodnych hipotez i koncepcji na temat pochodzenia Indian i ich kultury [przeciwstawia im się teoria autochtoniczności kultury Nowego Świata].

Podbój państwa Tavantinsuyu [dawna nazwa państwa Inków] przez Pizarra, panowanie Huayna Capac, marsz wojska hiszpańskiego przez Andy (1531—1532) podstępne ich „manewry” i okrucieństwo po wzięciu do niewoli króla Atahualpy, jego śmierć, przybycie do Cajamarca brata Pizarra — Almagra [1533], założenie Limy [jako stolicy rozległego państwa kolonialnego], powstanie Indian, polityka Pizarra wobec krajowców — to zaledwie niektóre z tematów zawartych w trzeciej części książki odpowiadającej jej tytułowi. Można by ją — ze względu na talent pisarski autora i jego docieklivość psychologiczną — określić jako powieść, gdyby nie rozległy i uszczegółowiony materiał źródłowy [po każdej z pięciu ksiąg podane są noty bibliograficzne], z którego Prescottt korzysta.

Kolejne tematy następnych części pracy; wojny domowe między Hiszpanami w Peru i uspokojenie kraju. Pokazano w nich jak dramatycznie dokonywało się zacieranie milowych kamieni starożytnej cywilizacji [z czysto fizycznymi jej cechami], takiej, jaką stworzyła pracowita i bogata kultura Inków.

Książkę uzupełnia szczegółowy indeks oraz prawie 60 ilustracji.

Barbara Madéja, Warszawa

Jack CONRAD, *Człowiek — rasa — kultura*, tłum. A. Kreczmar, Warszawa 1971, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 368.

Przekonanie o wartości zdobyczy kulturowych Wschodu narodziło się w erze nowożytnej; dopiero ostatnie dziesięciolecia przyniosły wiedzę o istnieniu w przeszłości imponujących bogactwem kultur. Trzeba było wysiłku wielu pokoleń wielu badaczy, abyśmy uwierzyli, że kultura śródziemnomorska, do której należymy, jest tylko jedna z wielu rozległych, trwałych i bogatych kultur, jakie ludzkość na swojej długiej drodze rozwojowej stworzyła.

Autor przedstawianej książki jest kontynuatorem tradycji intelektualnej ukształtowanej w antropologii kulturalnej przez Franza Boasa i jego ucz-